

УДК 821.161.3 + 821

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА В ПРОЦЕССЕ НАЦИОГЕНЕЗА: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАФЕДРЫ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В 2021–2025 гг.

А. М. БУТЫРЧИК¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассмотрены основные направления научно-исследовательской деятельности кафедры зарубежной литературы филологического факультета Белорусского государственного университета. Исходя из концепций Бхабхи (нация как нарратив), Андерсона (нация как воображаемое сообщество), Хюбнера (нация как мифическая субстанция), Хобсбаума (изобретение традиции), нарративной истории Тойнби и влиятельных подходов Германа, Брокмейера и Харре к пониманию нарратива в литературоведческом дискурсе, предложено определение национального нарратива и обозначены векторы его многоаспектного изучения через художественные тексты. Отмечена особая роль контекста в создании и интерпретации нарратива.

Ключевые слова: белорусская литература; зарубежная литература; контекст; национальный нарратив; мифологизация; дискурсивные практики; компаративистика; литературоведение; кафедра зарубежной литературы.

МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў ПРАЦЭСЕ НАЦЫЯГЕНЕЗУ: АСНОЎНЫЯ НАПРАМКІ НАВУКОВАЙ ДЗЕЙНАСЦІ КАФЕДРЫ ЗАМЕЖНАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў 2021–2025 гг.

Г. М. БУТЫРЧЫК^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разгледжаны асноўныя напрамкі навукова-даследчай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Зыходзячы з канцэпцый Бхабхі (нацыя як наратыв), Андэрсана (нацыя як уяўная супольнасць), Хюбнера (нацыя як міфічная субстанцыя), Хабсбаума (вынаходніцтва традыцыі), наратыву гісторыі Тойнбі і ўплывовых падыходаў Германа, Бракмеера і Харэ да разумення наратыву ў літаратуразнаўчым дыскурсе, прапанавана азначэнне нацыянальнага наратыву і акрэслены вектары яго шматаспектнага вывучэння праз мастацкія тэксты. Акцэнтавана роля кантэксту ў стварэнні і інтэрпрэтацыі наратыву.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; замежная літаратура; кантэкст; нацыянальны наратыв; міфалагізацыя; дыскурсіўныя практыкі; кампаратывістыка; літаратуразнаўства; кафедра замежнай літаратуры.

Образец цитирования:

Бутырчык ГМ. Мастацкая літаратура ў працэсе нацыягенезу: асноўныя напрамкі навуковай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры ў 2021–2025 гг. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2024;3:37–44.
EDN: RXHYVP

For citation:

Butyrchik HM. Artistic literature and its role in the natiogenesis: the main vectors of the research of the department of foreign literature in 2021–2025. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:37–44. Belarusian.
EDN: RXHYVP

Автор:

Анна Михайловна Бутырчык – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой зарубежной литературы филологического факультета.

Author:

Hanna M. Butyrchik, PhD (philology), docent; head of the department of foreign literature, faculty of philology.
butyrchik@bsu.by

ARTISTIC LITERATURE AND ITS ROLE IN THE NATIOGENESIS: THE MAIN VECTORS OF THE RESEARCH OF THE DEPARTMENT OF FOREIGN LITERATURE IN 2021–2025

H. M. BUTYRCHYK^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The main vectors of the research work at the department of foreign literature of the faculty of philology of the Belarusian State University are considered. Based on the theories of Bhabha (nation as narration), Anderson (nation as an imagined community), Hübner (nation as a mythical substance), Hobsbawm (invention of tradition), Toynbee (narrative history) and taking into consideration the main approaches of Herman, Brokmeier, Kharre to narrative in literary studies the definition of national narrative was suggested. The vectors of the multidimensional analysis of national narrative through fiction were delineated. The specific role of context was designated.

Keywords: Belarusian literature; foreign literature; context; national narrative; mythologisation; discourse practices; comparative studies; literary criticism; department of foreign literature.

Уводзіны

Выключная роля мастацкай літаратуры ў працэсе нацыягенезу абумоўлена здольнасцю не толькі адлюстроўваць сістэму каштоўнасцей пэўнай нацыі і яе менталітэт, асобныя падзеі нацыянальнага быцця скрозь прызму індывідуальна-аўтарскага ўспрымання, але і фіксаваць найбольш характэрны набор дыскурсіўных практык, якія выкарыстоўваюцца пры расказванні сваёй гісторыі і стварэнні нацыянальнага наратыву. Апошні ўяўляе сабой корпус тэкстаў, напісаных, як правіла, носьбітамі адной мовы, спосаб расказвання гісторыі ў разнастайнасці дамінуючых жанраў, мастацкіх стыляў і прыёмаў, а таксама сукупнасць кантэкстаў, у якіх гэтыя гісторыі прачытваюцца. Дадзены факт асабліва ярка праступае пры параўнанні жанравых сістэм літаратур Усходу і Захаду, што нясуць на сабе адбітак пэўнай ментальнасці. Посткаланіяльны і мультыкультурны кантэксты сучаснай літаратуры дазваляюць назіраць за гібрыдызацыяй апавядальных мадэлей, уласцівых усходняй і заходняй цывілізацыям. Гісторыя сусветнай літаратуры дае шматлікія прыклады ўзаемадачыннення культур і наратыву мадэлей. Напрыклад, можна згадаць пашырэнне арыентальных матываў у літаратуры Асветніцтва і больш позніх эпох, прасякненне біблейскіх жанраў і апавядальных прыёмаў у нацыянальныя літаратуры, цікавасць да жанру хоку ў еўрапейскай славеснасці і інш.

Важным аспектам стварэння нацыянальнага наратыву з'яўляецца міфалагізацыя Бацькаўшчыны, якая стала істотным момантам фарміравання і захавання беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці ў XX ст. У эпоху глабальнага антрапалагічнага крызісу сучаснага чалавека, што характарызуецца размываннем або нават стратай ідэнтычнасці, у перыяд пошуку нацыянальнай ідэі на новым этапе развіцця дзяржаўнасці асэнсаванне аксіялагічнай сістэмы быцця беларускага народа, якая знайшла ўвасабленне ў найбольш рэпрэзентатыўных мастацкіх творах XX ст., бачыцца надзвычай значным кампанентам гуманітарнай бяспекі дзяржавы. Адметна, што гэты працэс уласцівы і іншым нацыянальным літаратурам.

Апелюючы да думкі Ж. Лакана, згодна з якой самасвядомасць асобы знітавана з бачаннем сябе ў люстэрку *Іншага* [1], Х. Бхабха сцвярджае, што адзін з найважнейшых шляхоў пабудовы нацыянальнага наратыву – апісанне кантакту з іншым этнасам, які выступае як калектыўны *Іншы* [2; 3]. Гісторыя кожнай нацыянальнай літаратуры можа прачытвацца як гісторыя стварэння нацыі. Разуменне *Іншага* праз мастацкую літаратуру (у якой фіксуецца гістарычны досвед нацыі і яе прадстаўнікоў) з'яўляецца адным з галоўных момантаў міжкультурнага дыялогу.

На пачатку XXI ст. І. В. Шаблоўская, вызначаючы перспектывы даследавання літаратур замежных краін, падкрэслівала, што «...нацыянальная культура развіваецца інтэнсіўна толькі ў тым выпадку, калі сама ўспрымае сусветную культуру ў якасці больш шырокіх спектраў розных нацый, розных жанраў і філасофска-эстэтычных напрамкаў. Успрымае праз сістэму адукацыі, праз пераклад і навуку, праз кантакты і іншыя формы ўзаемадачыннення культур» [4, с. 37]. Тады ж былі прапанаваны асноўныя парадыгмы вывучэння беларускай і замежнай славеснасці – аналіз сусветнай літаратуры ў беларускай прасторы і разгляд беларускага мастацтва слова ў сусветным літаратурным кантэксце, што пазней было ў поўнай меры рэалізавана І. В. Шаблоўскай у яе манаграфіі¹. Е. А. Лявонава, разважаючы пра блізка

¹Шаблоўская І. В. Сусветная літаратура ў беларускай прасторы. Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты. Мінск: Радыёла-плюс, 2007. 304 с.

і далёкія кантэксты мастацкага твора, падкрэслівала: «Чым шырэй кантэкст у кожным выпадку асэнсавання таго ці іншага твора нацыянальнай літаратуры, чым уважлівей стаўленне да ўдзелу ў фарміраванні яго ўнутрытэкставай стыхіі сусветнага эстэтычнага досведу, тым глыбей ён прачытваецца, тым больш новых фарбаў і адценняў, філасофска-эстэтычных і ўласна-мастацкіх граняў у ім выяўляецца» [5, с. 5]. Падобнае прачытанне тэксту вынікае і з прапанаванай М. М. Бахціным канцэпцыі дыялагічнасці, паводле якой кожнае слова паўстае поліфанічным. Сэнс расказанай ці прачытанай гісторыі вызначаецца шматлікімі кантэкстамі, рэальнымі ці ўяўнымі.

Даследаванне нацыянальных наратываў у разнастайных кантэкстах сусветнай літаратуры (і, шырэй, культуры) – адзін з асноўных кірункаў навуковай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на бягучыя пяць год. У 2021–2025 гг. на кафедры распрацоўваюцца навуковыя тэмы «Нацыянальны наратывы ў сусветнай літаратуры» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212850), «Міфалагізацыя Бацькаўшчыны і нацыятворчасць у беларускай літаратуры ХХ стагоддзя» (№ дзярж. рэгістрацыі 20211890) у рамках дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» (падпраграма «Беларуская мова і літаратура»).

Актуальнасць акрэсленых тэм у кантэксце прыярытэтных напрамкаў сучаснай гуманітарнай навукі абумоўлена неабходнасцю ўсвядоміць важнасць абароны гуманітарнай асновы беларускага грамадства як зарукі яго існавання. У тэарэтычным аспекце перспектыўным уяўляецца ўдакладненне ключавых паняццяў структуралісцкай нараталогіі, тыпалогіі міфалагізацыі і міфатворчасці, рэlevantных адзнак нацыянальнага наратыву і нацыянальнага міфа. У гісторыка-літаратуразнаўчым плане актуальнасць даследаванняў кафедры выклікана патрэбай ва ўстанаўленні спецыфікі фарміравання і функцыянавання варыянтаў нацыянальнага наратыву і нацыянальнага міфа ў беларускай і замежнай літаратурах, асэнсаванні і сістэматызацыі назапашаных ведаў у пазначаным рэчышчы.

У 2022 г. тагачаснымі студэнтамі і сённяшнімі выкладчыкамі і аспірантамі кафедры Я. А. Аляксеенка, Ю. А. Афанасьевай, А. А. Карпіевічам па гранце Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь на выкананне навукова-даследчых работ дактарантаў, аспірантаў, саіскальнікаў і студэнтаў распрацоўвалася тэма «Нацыягенез і міфатворчасць у мастацкай літаратуры ў кантэксце дыскурсіўных практык ХІХ–ХХІ стагоддзяў» (№ дзярж. рэгістрацыі 20220653). У 2023 г. яны працягнулі свае даследаванні ў межах кафедральных навуковых тэм. У 2024 г. па гранце Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь аспірант кафедры У. В. Салодкі ажыццяўляе навукова-даследчую работу па тэме «Спосабы мастацкай рэпрэзентацыі аўтара ў аўтафікцыянальных тэкстах К. Ішэрвуда» (№ дзярж. рэгістрацыі 20241156).

Вынікі і іх абмеркаванне

У гуманітарных навукх пашырана распрацаваная Б. Андэрсанам канцэпцыя нацыі як уяўнай супольнасці. Згодна з дадзенай канцэпцыяй нацыя – тое, што ўяўляюць пра яе людзі, якія ўспрымаюць сябе як яе частку і апелююць да вобраза іх агульнасці [6, р. 6]. Характэрна, што Б. Андэрсан, гаворачы пра гэты вобраз, дае пастаронкавую спасылку на кнігу Х. Сэтана-Уотсана: «...нацыя існуе тады, калі мноства людзей у супольнасці лічаць, што яны стварылі нацыю, альбо паводзяць сябе так, быццам яны яе стварылі»² [7, р. 5]. Б. Андэрсан дадае: «Мы можам перакласці “лічаць сябе” як “уяўляюць сябе”» [6, р. 6]. Вобраз агульнасці найбольш ярка фіксуецца ў мастацтве слова. Уяўленне, як форма адлюстравання рэчаіснасці і сродак стварэння вобразаў і ўніверсумаў, аднолькава добра рэалізуецца ў мастацтве і нацыятворчасці. Х. Бхабха канстатуе, што вобраз нацыі і яна сама мадэлююцца праз калектыўны аповед на нацыянальнай мове [2]. Э. Гэлнер развівае ідэю нацыі як пісьмова зафіксаванай нарацыі [8], што суадносіцца з канцэпцыяй наратывунай гісторыі, прапанаванай А. Тойнбі, які разглядаў гістарычныя падзеі ў кантэксце аповеду пра гэтыя падзеі і іх інтэрпрэтацыі [9]. Распрацоўваючы міфічнае разуменне нацыі, К. Хюбнер падкрэслівае, што нацыя вызначаецца згодна са сваёй гісторыяй і прасторай, у якой гэтая гісторыя лакалізавалася, і ўдакладняе, што гісторыя складаецца з выключных падзей, якія пастаянна знаходзяцца ў памяці і паўстаюць ва ўяўленнях людзей дзякуючы рэгулярным урачыстасцям [10, с. 324]. Такім чынам, К. Хюбнер звязвае паняцце нацыянальнай ідэнтычнасці з асаблівай інтэрпрэтацыяй гісторыі, акцэнтуючы ўвагу на знітанні нацыянальнай свядомасці з ідэяй нацыі як міфічнай субстанцыі. Ён вылучае такія канстанты нацыі, як каштоўнасці, звычаі, духоўная культура, мова, палітычныя ідэі і мэты, а таксама геаграфія, клімат, матэрыяльная культура [11, с. 293]. Гэтыя складнікі фіксуюцца ў кананічных тэкстах той ці іншай нацыянальнай літаратуры. У значнай ступені абапіраючыся на тэорыі, прапанаваныя К. Хюбнерам, Г. Б. Гутнер выводзіць паняцце нацыянальнага наратыву. Першая яго асаблівасць суадносіцца са спосабам пашырэння: «Ён (нацыянальны наратывы. – Г. Б.) распаўсюджваецца з дапамогай кніг, газет, а пазней з дапамогай радыёвяшчання і тэлебачання. Ён фіксуецца ў творах мастацтва, даступных масаваму ўспрымання. Акрамя таго, ён літаральна навіязваецца праз сістэму адукацыі, якая

²Тут і далей пераклад наш. – Г. Б.

таксама становіцца масавай у індустрыяльную эпоху» [12, с. 101]. Другая асаблівасць вынікае з таго, што нацыянальны нарратыў «легітымізуе нацыю і ўсе інстытуты, якія яе ўстанаўліваюць» [12, с. 101]. Сярод апошніх даследчык называе дзяржаву, мову, межы, тэрыторыі. Асобна ўказваецца на неабходнасць легітымізаваць стасункі з іншымі народамі. Звернем увагу на важную ў пазначаным рэчышчы канцэпцыю вынаходніцтва традыцыі, якая была прапанавана Э. Хабсбаумам. Вынайздзеная традыцыя – сукупнасць рытуальных і сімвалічных практык, якія безумоўна прымаюцца грамадскасцю. Іх мэтай з’яўляецца ўкараненне пэўных каштоўнасцей і паводзінавых норм, а сродкам дасягнення – паўтарэнне [13; 14]. Мастацкая літаратура замацоўвае гэтыя традыцыі.

Зыходзячы з акрэсленых вышэй тэорый, можна прапанаваць наступнае азначэнне. Нацыянальны нарратыў – пэўным чынам інтэрпрэтаваная ў залежнасці ад кантэксту гісторыя (аповед), што звязвае мінулае і сучаснасць, а таксама абумоўлівае каштоўнасць арыенціры нацыі на будучыню. Гэта калектыўная гісторыя ствараецца, як правіла, носьбітамі адной мовы альбо прадстаўнікамі білінгвальнага ці мультылінгвальнага асяроддзя ў тым выпадку, калі яны маюць агульны папярэдні досвед і падобную сістэму каштоўнасцей, замацаваную ў нейкіх традыцыях. Нацыянальны нарратыў фіксуецца ў каноне нацыянальнай літаратуры, прычым і нацыянальны нарратыў, і канон нацыянальнай літаратуры – зменлівыя з’явы, іх рухомасць выклікана трансфармацыяй сацыякультурных кантэкстаў, у якіх яны існуюць. Нацыянальны нарратыў прадугледжвае асаблівую структуру і можа мець спецыфічныя для нацыі формы агучвання (жанравую сістэму, нарратыўныя мадэлі і інш.). Дадзены працэс у перыяд «ўзвышэнства» называлі пошукам нацыянальных форм быцця.

У кантэксце пошукаў беларускага стылю і нацыянальнай формы варта згадаць аквітызм (раней вітаізм) тэарэтыка «ўзвышэнства» А. Бабарэкі³ як альтэрнатыву сацыялістычнаму рэалізму ці рэвалюцыйнаму канцэптуалізму (тэрмін, прапанаваны І. Багдановіч). Аквітызм характарызуецца імкненнем да сінтэзу нацыянальнай традыцыі і агульнаеўрапейскага мастацкага наватарства, спробай замацавання на беларускай глебе, найперш у паэтычных тэкстах, еўрапейскіх традыцый Антычнасці, Асветніцтва, (неа)рамантызму, мадэрнізму. Эстэтыцы і паэтыцы аквітызму, рэалізаваным у мастацкіх практыках «ўзвышэнцаў», уласцівы нацыянальная адраджэнская дамінанта, злучэнне розных мастацкіх прыёмаў і школ (сімвалізму, акмеізму, імажынізму, імпрэсіянізму, (неа)рамантызму), стылізацыі (галоўным чынам фальклорныя), эзопава мова, алегарызм, складаная метафорыка (калі вобраз прачытваецца ў візуальным, рэальным і абстрактным планах; напрыклад, метафара ўзвышша), эксперыменты з формай (пошук нацыянальных жанравых форм і кампазіцыйных рашэнняў), канцэнтраваная вобразнасць і сімволіка, эстэтыка някідкага характава (кветкавая сімволіка, якая ўжываецца для раскрыцця вобраза Бацькаўшчыны; напрыклад, «цвяток радзімы васілька», шыпшына, найдрабнейшая кветка верас), пошук беларускага меласу, жыватворная адухоўленасць тэксту, словатворчасць.

Другі яркі прыклад пошуку нацыянальнай формы – феномен «бясконца ліючайся формы», прапанаваны Ігнатам Абдзіраловічам. Яго можна разглядаць як у кантэксце эйдасаў Платона і формы Арыстоцеля, нігілістычных ідэй Ф. Ніцшэ (пераацэнка старых ідэалаў, каштоўнасцей, стварэнне ўласных форм жыцця), канцэпцыі культурна-гістарычных тыпаў, распрацаванай О. Шпенглерам, М. Я. Данілеўскім, і канцэпцыі, якія развіваў А. Бергсан, так і ў кантэксце нашаніўскага адраджэння, у тым ліку ў кантэксце віленскай культурнай традыцыі, беларускага інтэгральнага рэнесансу (тэрмін, вынайздзены Г. Гарэцкім), больш ранніх нацыянальных традыцый, звязаных з культуам Бацькаўшчыны, вольнасці і (сармацкага, «краёвага») патрыятызму.

Такім чынам, беларуская славеснасць не адрозніваецца ад мастацтва слова іншых краін з пункту гледжання пошуку спецыфічных нацыянальных форм самавыяўлення. Для асэнсавання гэтых феноменаў у плыні часу не ставала грунтоўнай акадэмічнай адукацыі, разумення дыскрэтнасці літаратурнага працэсу на «тугэйшых» тэрыторыях ды, зрэшты, беларускай дзяржаўнасці, якая выступае неабходнай умовай фарміравання нацыянальнага нарратыву, прынамсі яго замацавання праз сацыяльныя інстытуты.

У гуманітарных навуках існуе досыць вялікая колькасць падыходаў да разумення нарратыву і нарталогічных тэорый. На постсавецкай прасторы ў большай ступені распрацавана лінгвістычная нарталогія. Літаратуразнаўчая нарталогія, на наш погляд, патрабуе фундаментальнага асэнсавання ў яе карэляцыі найперш з фармалізмам і структуралізмам. Найбольш прадуктыўнымі ў рэчышчы заяўленага кафедрай даследавання бачацца тэорыі нарратыву, прапанаваныя Д. Германам, Й. Бракмеерам, Р. Харэ і П. Рыкёрам. Наратыву як фундаментальны спосаб арганізацыі чалавечага досведу (ментальнае перажыванне рэчаіснасці) і інструмент пабудовы мадэлей свету разглядае Д. Герман. Даследчык трактуе яго як «спосаб рэпрэзентацыі, які лакалізаваны – і павінен быць інтэрпрэтаваны – у межах спецыфічнага дыскурсіўнага кантэксту ці сітуацыі гаварэння або раскавання» [15, р. 9]. Яшчэ адна крыніца, да якой

³Бабарэка А. Аквітызм у творчасці Ул. Дубоўкі // Узвышша. 1928. № 1. С. 134–170; Ён жа. Узвышэнская паэзія (аналіз паняцця) // Там жа. 1929. № 6. С. 75–95; Ён жа. Паэзія як уяўленне // Скарыніч. 1999. № 4. С. 117–122.

часта звяртаюцца літаратуразнаўцы, – артыкул Й. Бракмеера і Р. Харэ [16]. Наратыў як спосаб прыставання людзей да часовага характару іх існавання аналізуе П. Рыкёр. Вышэй прыводзілася дэфініцыя наратыву як спосабу стварэння культуры і перадачы традыцый, аксіялагічнай сістэмы і перакананняў, што вызначаюць культурныя ідэнтычнасці.

Названыя канцэпцыі наратыву дазваляюць на матэрыяле літаратурных тэкстаў даследаваць шматлікія міждысцыплінарныя праблемы, напрыклад выяўляць спецыфіку катэгорыі памяці на апавядальным і дыскурсіўным узроўнях, а менавіта асаблівасці тэкставага быцця культурнай памяці праз абгрунтаванне механізмаў яе захавання ў мастацкім тэксце, з аднаго боку, і рысы функцыянавання мастацкага тэксту ў працэсе трансляцыі, трансфармацыі і якаснага захавання культурнай памяці, з другога боку. Цікавымі кірункамі аналізу паўстаюць вывучэнне культурнай памяці як рэсурсу самаідэнтыфікацыі чалавека, супольнасці і нацыі, даследаванне трансгенерацыйнай траўмы і траўматычнага досведу перажывання наступстваў вайны, тэрактаў, асабістых драм, раскрыццё мастацкай спецыфікі літаратуры сведчання, суадносін факта і фікцыянальнасці ў кантэксце стварэння нацыянальнага наратыву, вылучэнне дамінуючых жанравых мадыфікацый у мастацкай і дакументальнай літаратуры ў працэсе фарміравання нацыянальнага наратыву, наратывуных мадэлей, а таксама разгляд асаблівасцей іх функцыянавання і форм рэпрэзентацыі ў літаратурах Еўропы, Азіі, Амерыкі і Афрыкі.

Гэтыя і іншыя аспекты даследавання нацыянальнага наратыву адлюстраваны ў індывідуальных тэмах, якія выконваюць супрацоўнікі кафедры. Так, прафесар Г. В. Сініла вывучае ролю біблейскай архетэкстуальнасці ў генезісе і дынаміцы нацыянальнага наратыву ў нямецкай паэзіі XVII–XX стст. Дацэнт Н. М. Шахназаран аналізуе нацыянальны наратыв у сувязі з сінтэзам лірычных, драматычных, эпічных жанраў у творчасці англійскіх рамантыкаў. Да нацыянальнага наратыву ў сучаснай шведскай эсэістыцы звярнулася дацэнт Н. С. Павалыева. Дацэнт А. А. Барысеева разглядае наратыву як суб'ектную форму рэпрэзентацыі нацыянальнага і ўніверсальнага, а таксама вылучае фактары, якія абумоўліваюць тып нарацыі ў мастацкім тэксце. Наратыўныя стратэгіі на сучасным этапе падаюцца як рэалізацыя аўтарскай задумы, рэтрансляцыя нацыянальнай літаратурнай традыцыі, рэпрэзентацыя жанравых, сюжэтных, вобразных універсальных. Канцэпт патаемнай Германіі, паэтыку дэкадансу ў паэзіі С. Георге даследуе дацэнт Ю. Г. Курылаў. Нямецкі і аўстрыйскі тэкст знаходзіцца ў цэнтры ўвагі выкладчыц В. М. Бранавец-Янковіч і Д. К. Давыдзенка. Да пытання міфалагізацыі асобы ў працэсе стварэння нацыянальнага наратыву звярнуліся старшы выкладчык А. С. Гінак і аспірантка Я. А. Аляксееўка. Спецыфіка італьянскага нацыянальнага наратыву раскрываецца ў працах і лекцыйных курсах дацэнта С. В. Логіша. Французскі літаратурны кубізм прыцягнуў увагу аспіранткі Н. С. Івановай. Праблемы адметнасці і ідэнтычнасці даследуе выкладчыца Д. М. Лук'янава. Да адлюстравання траўматычнага досведу ў мастацкай літаратуры звяртаецца выкладчыца А. Ю. Пупіна.

Развіццё міжнародных стасункаў Беларусі з афрыканскімі краінамі стымулюе цікавасць маладых даследчыкаў (А. В. Жылінскай, А. А. Карпіевіча) да нігерыйскай (творчасць Чынуа Ачэбе, Бэна Окры, Амаса Тутуолы) і івуарыйскай (творчасць Ахмаду Курумы) літаратур.

Шырокі спектр навуковых прац прысвечаны жанравай матрыцы сучаснай сусветнай літаратуры. Аналізуючы трансфармацыі жанравага кода дэтэктыва, аспірантка Г. А. Яфіменка пераканана ў даказвае, што французскія аўтары выкарыстоўваюць элементы жанравай літаратуры для стварэння больш складаных жанравых мадыфікацый. Спецыфіку паўднёвай готыкі ў тэкстах афраамерыканскіх аўтараў і традыцыі Гарлемскага рэнесансу выяўляе аспірантка Ю. А. Афанасьева. Жанравая разнастайнасць гісторыка-біяграфічнай прозы і шэкспіраўскі інтэртэкст знаходзяцца ў фокусе ўвагі аспіранткі Я. А. Аляксееўка.

Да ўстанаўлення культурна-гістарычных і літаратурных умоў фарміравання аўтафікцыянальных тэхнік у кантэксце відазмянення ўнутрытэкставых сувязей паміж галоўнымі актарамі тэксту – аўтарам, наратарам і героем – у англамоўнай літаратуры сярэдзіны XX ст. звяртаецца аспірант У. В. Салодкі.

Вынікі даследаванняў агучваюцца на штогадовай канферэнцыі «Рамана-германскія літаратуры: традыцыі і сучаснасць»⁴, якая праводзіцца кафедрай з 2021 г. Яе нязменным арганізатарам з'яўляецца Н. М. Шахназаран. У межах тэматычных секцый традыцыйна разглядаюцца праблемы класічнай спадчыны і сённяшняга літаратурнага працэсу, аспекты Бібліі як архетэксту, гісторыка-культурныя фактары фарміравання нацыянальнага наратыву, пытанні гістарычнай памяці ў мастацкім тэксце, ідэнтычнасці, суадносін гістарычнага факта і вымыслу, асаблівасці дыялогу паміж рамана-германскімі, беларускай і рускай літаратурамі, спецыфіка жанравага канона і яго змены, гістарычнага кантэксту і міфа ў сучаснай літаратуры.

⁴Романо-германские литературы: традиции и современность : сб. науч. ст. I Междунар. науч. конф. (Минск, 17–19 нояб. 2022 г.) / редкол.: Н. М. Шахназарян (отв. ред.) [и др.]. Минск : Изд. центр БГУ, 2023. 452 с.

З улікам распрацоўкі акрэсленых вышэй навукова-даследчых тэм былі сфармуляваны тэмы магістарскіх і кандыдацкіх дысертацый аспірантаў і саіскальнікаў кафедры. За 2021–2023 гг. былі абаронены 20 магістарскіх дысертацый і 2 кандыдацкія дысертацыі. У дысертацыі А. Л. Хаецкай «Канцэпцыя паэтычнай творчасці ў літаратурнай спадчыне Р. У. Эмерсана, Г. У. Лангфэла, Э. А. По, У. Уйтмена і Э. Дыкінсан» (Мінск, 2022), выкананай пад навуковым кіраўніцтвам дацэнта Г. М. Бутырчык, праведзена комплекснае параўнальнае даследаванне навацый аўтараў у стварэнні паэтычных канцэпцый, распрацавана сістэма мадэлявання цэласнай канцэпцыі паэтычнай творчасці прадстаўнікоў амерыканскай літаратуры XIX ст., выяўлены агульныя і адметныя законы развіцця рамантачнай пэзіі ў межах нацыянальнай школы. Пад навуковым кіраўніцтвам дацэнта В. В. Халіпава М. У. Раманюк у дысертацыі «Камічнае ў раманах Джуліяна Барнса: функцыі, формы, прыёмы» (Мінск, 2022) разгледзеў камічныя прыёмы, выкарыстанне якіх абумоўлена постмадэрнісцкім светаадчуваннем пісьменніка, што, у сваю чаргу, дазволіла больш глыбока асэнсаваць спецыфіку камічнага ў літаратуры постмадэрнізму. Кафедра займаецца падрыхтоўкай замежных магістрантаў і аспірантаў. Зараз на кафедры на англійскай мове навучаюцца чатыры замежныя аспіранты.

Акрамя таго, вынікі даследаванняў па названых тэмах улічваюцца пры арганізацыі навукова-даследчай дзейнасці студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў кафедры, вызначэнні праблемна-тэматычнага поля дыскусій у межах працы студэнцкай навукова-даследчай лабараторыі «Нацыянальнае і ўніверсальнае ў сусветнай літаратуры» (кіраўнікі – А. А. Барысеева, Г. М. Бутырчык), пасяджэнняў гурткаў «Нябачная калегія» (кіраўнік – Г. А. Яфіменка), «Светлавякоўе і ўяўленне» (кіраўнік – дацэнт Н. С. Зелязінская), а таксама пры фарміраванні праблемных секцый навуковай канферэнцыі студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў БДУ, Шаблёўскіх чытанняў, штогадовай канферэнцыі «Беларуская літаратура ў сусветным кантэксце». Студэнты і аспіранты паспяхова ўдзельнічаюць у конкурсах. Так, за 2021–2023 гг. на Рэспубліканскі конкурс навуковых работ студэнтаў было пададзена 29 работ. А. А. Карпіевіч (двойчы) і Я. А. Аляксеенка сталі лаўрэатамі конкурсу, 15 работ атрымалі дыплом першай катэгорыі. Пераможцамі гэтага конкурсу былі сённяшнія маладыя выкладчыкі кафедры В. М. Бранавец-Янковіч, Д. К. Давыдзенка, Д. М. Лук'янава, А. Ю. Пупіна, практычна ўсе аспіранты. Стыпендыямі спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў былі В. М. Бранавец-Янковіч, Д. К. Давыдзенка, А. В. Жылінская, Г. А. Яфіменка, а А. А. Карпіевіч нават стаў яго лаўрэатам.

У мэтах паглыблення вывучэння беларускай літаратуры ў сусветным кантэксце, развіцця айчынай кампаратывістыкі з 2022 г. на кафедры штогод праводзіцца канферэнцыя маладых навукоўцаў «Беларуская літаратура ў сусветным кантэксце», на якой студэнты прадстаўляюць вынікі даследаванняў рамана-германскіх літаратур на беларускай мове, тым самым павялічваючы сегмент беларускамоўных прац, прысвечаных сусветнай славеснасці. Найлепшыя даклады публікуюцца ў зборніках «Шаблёўскія чытання» і «Juventus in litteratura».

З пункту гледжання тэарэтычнай і практычнай значнасці атрыманыя вынікі могуць выкарыстоўвацца пры выкладанні гісторыі замежнай літаратуры і гісторыі літаратуры краіны вывучаемай мовы (англійскай, італьянскай, нямецкай, французскай). Супрацоўнікаў кафедры нярэдка крытыкуюць за тое, што творчасць Дантэ, Шэкспіра, Мальера, Гётэ адначасова вывучаецца ў межах некалькіх курсаў. Але спецыфіка вывучэння творчасці таго ці іншага аўтара абумоўлена сацыякультурным кантэкстам. У межах агульнага курса паказваецца пераважна жанрава-стылістычная адметнасць твора ў параўнальна-гістарычным аспекце. У межах курса нацыянальных літаратур твор падаецца ў дыяхраніі і сінхраніі літаратурнага працэсу краіны вывучаемай мовы, прадугледжваецца чытанне тэкстаў на мове арыгіналу ці прынамсі зварот да іх, што дазваляе раскрываць нацыянальную спецыфіку мастацкага тэксту, выяўляць яго месца ў працэсе фарміравання нацыянальнай свядомасці і нацыянальнага наратыву. Нават пры наяўнасці выбітных перакладаў застаюцца ўзроўні прачытання тэксту, даступныя толькі пры азнаямленні з ім у арыгінале, разуменні глыбінных кантэкстаў нацыянальнай гісторыі і літаратурнага працэсу, бо пераклад непазбежна мае маркеры нацыянальнай ідэнтычнасці і часовай прыналежнасці перакладчыка, які свядома ці падсвядома адаптуе тэкст пад іншакультурнае асяроддзе. Індывідуальна-аўтарскі стыль пісьменніка ў перакладзе можа захоўваць рысы творчага почырку перакладчыка. Даследаванне нацыянальных наратываў набліжае прачытанне тэксту да таго, як яго ўспрымаюць англічане, італьянцы, немцы ці французы, што не толькі пашырае інтэрпрэтацыйнае поле мастацкага твора, але і спрыяе развіццю здольнасці да якаснай міжкультурнай камунікацыі – важнай кампетэнцыі выпускніка аддзялення рамана-германскай філалогіі.

Істотнымі аспектамі навуковай дзейнасці кафедры з'яўляюцца рэдагаванне, падрыхтоўка прадмоў, каментарыяў да перакладных выданняў і ажыццяўленне перакладаў твораў замежнай славеснасці на беларускую і рускую мовы.

Перспектывным бачыцца вывучэнне іспанска- і партугаламоўных культур Лацінскай Амерыкі і ўласна іспанскай літаратуры. Акрамя таго, улічваючы дынаміку развіцця адносін з арабскім светам, арабістыка можа стаць новым напрамкам аналізу таленавітых філолагаў, якія не хацелі б абмяжоўвацца разглядам еўрапейскіх моў. Чым большай разнастайнасцю характарызуецца кола даследавання *Ініага*, тым дакладней праяўляюцца грані сваёй літаратуры, паглыбляецца яе разуменне.

Заклучэнне

Пошук нацыянальнай ідэі і захаванне нацыянальнай ідэнтычнасці як трывалага падмурка краіны – задачы любой дзяржавы. Безумоўна, мова адлюстроўвае спецыфічную карціну свету, якая прачытваецца ўсімі яе носьбітамі ў залежнасці ад здольнасці ўспрымаць глыбінны сэнс слоў і сувязі паміж імі. Гістарыяграфія фіксуе найбольш значныя падзеі. Нацыянальны вобраз свету, які трансліруе мастацкая літаратура, паўстае з мазаікі індыўдуальна-аўтарскіх трактовак фактаў нацыянальнага быцця, гісторыі, жыцця звычайных людзей і выбітных асоб. Мастацкая літаратура паспяхова запаўняе лакуны з дапамогай уяўлення, якое іграе істотную ролю ў нацыятворчасці. Праўдзівасць ці фіктыўнасць расказанай гісторыі залежыць ад жыццёвага і эстэтычнага досведу чытача. Мастацкая літаратура часцей адлюстроўвае тое, што магло б быць, чым тое, што насамрэч было. Яна дапамагае гераізаваць і міфалагізаваць нацыянальную гісторыю, што спрыяе выхаванню пачуцця нацыянальнага гонару – важнага элемента нацыянальнай ідэнтычнасці. Мастацкая літаратура развівае ў чалавеку здольнасць чуць і разумець *Ініага* ў складанай поліфаніі індыўдуальна-аўтарскага, нацыянальнага і ўніверсальнага.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Lacan J. *Écrits. A selection*. Sheridan A, translator. London: Routledge; 2005. The mirror stage as formative of the function of the *I* as revealed in psychoanalytic experience; p. 3–10.
2. Bhabha H. Introduction: narrating the nation. In: Bhabha H, editor. *Nation and narration*. London: Routledge; 1990. p. 1–7.
3. Бхабха Х. Местонахождение культуры. Гобзем Г, переводчик. *Перекрестки*. 2005;3–4:161–191.
4. Шаблюёская ІВ. Кафедра замежнай літаратуры ў новым стагоддзі. *Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка*. 2001;2:32–42.
5. Лявонава ЕА. *Беларускае мастацтва слова XX ст. у еўрапейскім літаратурным кантэксце: тыпалогія, рэцэпцыя, пераклад*. Мінск: БДУ; 2014. 319 с.
6. Anderson B. *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso; 2006. 240 p.
7. Seton-Western H. *Nations and states: an enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. Boulder: Westview Press; 1977. 563 p.
8. Геллнер Э. *Нацыі і нацыяналізм*. Бердікова ТВ, Тьонькіна МК, пераходчыкі; Крупнік ІІІ, рэдактар. Москва: Прогресс; 1991. 320 с.
9. Toynbee AJ. *Mankind and mother Earth. Narrative history of the world*. Oxford: Oxford University Press; 1976. 670 p.
10. Хюбнер К. *Істина міфа*. Касавін ІТ, пераходчык. Москва: Рэспубліка; 1996. 448 с.
11. Хюбнер К. *Нацыя: ад забвэння к возраджэнню*. Антоновский АЮ, пераходчык; Касавін ІТ, рэдактар. Москва: Канон+; 2001. 399 с.
12. Гутнер ГБ. Нацыянальны нарратыв і нацыянальная адказнасць. *Этычная думка*. 2017;17(1):94–109. DOI: 10.21146/2074-4870-2017-17-1-94-109.
13. Hobsbawm EJ, Ranger TO, editors. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press; 1983. 240 p.
14. Хобсбаум Э. Изобретение традиций. Панарин С, пераходчык. *Вестник Евразии*. 2000;1:47–62. EDN: HYZEGX.
15. Herman D. *Basic elements of narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell; 2009. 272 p.
16. Брокмейер Й, Харре Р. Нарратив: праблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000; 3:29–42.

References

1. Lacan J. *Écrits. A selection*. Sheridan A, translator. London: Routledge; 2005. The mirror stage as formative of the function of the *I* as revealed in psychoanalytic experience; p. 3–10.
2. Bhabha H. Introduction: narrating the nation. In: Bhabha H, editor. *Nation and narration*. London: Routledge; 1990. p. 1–7.
3. Bhabha H. [The location of culture]. Gobzem G, translator. *Crossroads*. 2005;3–4:161–191. Russian.
4. Shablowskaya IV. The department of foreign literature in the new century. *Vesnik BDU. Seryja 4, Filalogija. Zhurnalistyka. Pedagogika*. 2001;2:32–42. Belarusian.
5. Ljvonava EA. *Belaruskae mastactva slova XX st. u ewrapejskim litaraturnym kantjeksce: typalogija, rjecjepcyja, peraklad* [Belarusian art of word of the 20th century in the European literary context: typology, reception, translation]. Minsk: Belarusian State University; 2014. 319 p. Belarusian.
6. Anderson B. *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso; 2006. 240 p.
7. Seton-Western H. *Nations and states: an enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. Boulder: Westview Press; 1977. 563 p.
8. Gellner E. *Natsii i natsionalizm* [Nations and nationalism]. Berdikova TV, Tyun'kina MK, translators; Krupnik II, editor. Moscow: Progress; 1991. 320 p. Russian.

9. Toynbee AJ. *Mankind and mother Earth. Narrative history of the world*. Oxford: Oxford University Press; 1976. 670 p.
10. Hübner K. *Istina mifa* [The truth of myth]. Kasavin IT, translator. Moscow: Respublika; 1996. 448 p. Russian.
11. Hübner K. *Natsiya: ot zabveniya k vozrozhdeniyu* [Nation: from oblivion to rebirth]. Antonovskii AYu, translator; Kasavin IT, editor. Moscow: Kanon+; 2001. 399 p. Russian.
12. Gutner GB. National narrative and national responsibility. *Ethical Thought*. 2017;17(1):94–109. Russian. DOI: 10.21146/2074-4870-2017-17-1-94-109.
13. Hobsbawm EJ, Ranger TO, editors. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press; 1983. 240 p.
14. Hobsbawm E. [The invention of tradition]. Panarin S, translator. *Acta Eurasica*. 2000;1:47–62. Russian. EDN: HYZEGX.
15. Herman D. *Basic elements of narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell; 2009. 272 p.
16. Brokmeier I, Kharre R. [Narrative: the challenges and promises of one alternative paradigm]. *Voprosy filosofii*. 2000;3:29–42. Russian.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 05.07.2024.
Received by editorial board 05.07.2024.